
Els regidors de Barcelona a la Dècada Moderada, 1843-1854. Composició socioprofessional i dinàmica política

Joan Fuster Sobrepera*

Barcelona Quaderns d'Història, 10 (2004)

Al llarg de la Dècada Moderada –des de novembre de 1843 fins a juliol de 1854–, es van succeir a Barcelona nou consistoris: el de designació governativa de novembre de 1843, la seva renovació també de designació governativa de gener-febrer de 1844,¹ l'electiu d'abril de 1844, el de 1846 –que va ser elegit el novembre de 1845, tal com era costum, renovant-se cada dos anys per meitats–, l'electiu de novembre de 1848, el de designació governativa d'agost de 1849 –a causa del conflicte del sorteig de la quinta–,² i els també electius de 1850, 1852 i 1854.

Cal fer una consideració inicial sobre la cronologia adoptada: generalment es considera, en la periodificació de la història espanyola, que la Dècada Moderada va començar el desembre de 1843 amb la formació del govern de González Brabo. Nosaltres hem optat per considerar que, en la cronologia barcelonina, les tres condicions principals de l'exclusivisme moderat que caracteritzen el període (dissolució de la Milícia Nacional, control complet del poder local per part dels moderats i persecució efectiva dels partits d'oposició: significativament el progressista) es van donar des de la mateixa caiguda de la Junta Suprema, el 20 de novembre de 1843, de manera que la Dècada a la ciutat es va anticipar més d'un mes a la seva imposició completa en l'àmbit espanyol.

Aquí analitzarem la composició professional dels membres dels ajuntaments d'aquests anys i l'orientació política dels 182 individus identificats. Prenem en

* Universitat Oberta de Catalunya.

1. No va ser una substitució completa; és més, la majoria dels seus components ja formaven part del que havia nomenat el mes de novembre el capità general Laureano Sanz. Tanmateix, al llarg dels mesos de gener i febrer van ser substituïts l'alcalde i tots els tinentes d'alcalde i els síndics, i a més el consistori es va conformar a l'espera de les eleccions del mes d'abril, d'acord amb la llei provisionalment restablerta de 1840, mentre que el de novembre de 1843 ho havia fet amb la llei de 1823 i la reial ordre de juliol de 1835.
2. L'agost de 1849, l'Ajuntament va ser suspès pel capità general per no haver celebrat el sorteig de la quinta i substituït per un de designació governativa.

consideració els següents elements de la dinàmica política. En primer lloc, el marc jurídic: l'ajuntament de 1843, tot i ser de designació governativa, opera en el marc de la llei municipal progressista de 1823 i de la reial ordre de juliol de 1835; els de 1844 –tant els electius com els designats–, ho fan en el marc de la llei de 1840, restablerta provisionalment; i a partir de 1845, ho fan tots en el marc de la nova llei de gener de 1845, molt més restrictiva tant pel que fa al cos electoral, com a les atribucions dels municipis. En segon lloc, el caràcter de designat o electiu dels consistoris, que presenten especificitats diferents. I en tercer lloc, la dinàmica política de la Dècada, que es desenvolupa en tres fases clarament diferenciades: a) la que va de novembre de 1843 a gener de 1845, que podem considerar de transició, a la qual el poder moderat s'assenta bàsicament a través de l'exercici radical de la repressió amb vista a la monopolització efectiva del poder, i en què l'Ajuntament, igual que els altres poders, opera com a terminal del poder governamental i militar; b) el període de plenitud del règim moderat a la ciutat, en què l'exclusivisme s'ha regulat a través d'una legislació dràsticament restrictiva que s'estén de 1845 fins a final de 1849, moment en què –una vegada superades la conjuntura revolucionària europea, la guerra dels Matiners i la crisi econòmica– es produeix a diversos nivells la progressiva desafecció de gran part dels grups socials dirigents respecte del règim; i c) la reaparició d'una oposició política efectiva, un període que cal situar des de l'elecció el novembre de 1849 de Joan Vila-regut com a diputat fins a la Vicalvarada i la revolució de juliol de 1854.

L'anàlisi de l'orientació política dels regidors té un interès relatiu, ja que, fins a les eleccions municipals de 1853, la presència d'elements progressistes a l'Ajuntament serà testimonial. Pel que fa a l'anàlisi socioprofessional, té un caràcter especialment descriptiu, atenent a aquesta homogeneïtat política, de forma que el retrat del conjunt dels 182 individus identificats permet fer-se una idea de quins eren els grups socials sobre els quals assentava les seves bases el conservadorisme liberal barceloní. Aquesta anàlisi, però, tan sols prendria el seu valor complet considerada en un marc més ampli, que permetés les comparacions amb les estructures professionals dels anys de la revolució i el trienni esparterista de 1840-1843, del bienni progressista de 1854-1856 i de l'etapa conservadora que va de 1856 a 1868, de forma que es pogués observar l'ampliació o restricció de la representativitat social dels grups dirigents presents a l'Ajuntament, relacionant-los amb l'amplitud del sufragi i del joc polític (llibertat d'associació, d'impremta, etc.).

Tanmateix, tot i aquestes limitacions analítiques i que l'espai de temps analitzat és molt breu per a veure moviments significatius en la composició de les elits, es pot observar com es van configurant alguns grups dirigents que gradualment assenten la seva presència a l'Ajuntament com a espai de poder necessari per a la gestió dels seus interessos –especialment a partir de la reforma de la hisenda que atribueix als ens locals el repartiment de la contribució– i per a fer front a la creixent conflictivitat de la societat barcelonina colpejada per la crisi i l'amenaçant conjuntura europea, i pels conflictes entorn de la quinta. Resulta també significativa una traducció més lenta a escala municipal de les opcions polítiques d'oposició que, en les eleccions a diputats a Corts, s'imposen a les eleccions parcial de 1849 i generals de 1850, 1851 i 1853. Encara que a les eleccions municipals apareixen tímidament el 1849, no obtenen resultats significatius fins a les eleccions de 1853.

Composició socioprofessional del conjunt del personal municipal en el període 1843-1854

La composició dels 182 individus que van ocupar llocs d'alcalde, tinents d'alcalde i síndics al llarg del període ens permet fer-nos una idea de qui van ser els homes i els grups que van ostentar el poder municipal en aquests anys.³

A efectes d'anàlisi, el personal municipal s'ha agrupat en cinc grans categories professionals:⁴ hisendats i propietaris, fabricants, comerciants i capitalistes, gent d'ofici i professionals liberals; si bé, per tenir un retrat més precís de les activitats econòmiques de cada grup, a la *taula 1* es faciliten, quan ha estat possible, les professions desagregades, especialment entre la gent d'ofici i els professionals liberals.

El grup caracteritzat com a *hisendats i propietaris*, que incorpora també els nobles –la noblesa de títol–, reuneix els detentors de la propietat territorial, rústica⁵ i urbana; i molt especialment entre els grups d'hisendats i nobles es troben els majors contribuents,⁶ que tenen un important protagonisme en els primers anys de la Dècada. Els propietaris representen generalment petits i mitjans propietaris i rendistes que no exerceixen activitat professional.⁷ La participació en la po-

3. S'han exclòs d'aquesta relació els alcaldes-corregidors, tot i que a partir de 1846 van ser la figura que regularment va ocupar l'Alcaldia, ja que es tractava de funcionaris o militars, sovint sense cap relació amb la ciutat, i en qualsevol cas no resulten representatius per a l'estudi de les elits barcelonines i el poder local.
4. En general les categories professionals utilitzades, que provenen de com es presenten els individus en la premsa, ja sigui a les candidatures o a la proclamació d'electes, es corresponen amb les que s'utilitzen a les fonts fiscals, singularment en el repartiment de la contribució d'indústria i comerç.
5. Els propietaris rurals esmentats ho eren generalment de finques fora del terme municipal de Barcelona.
6. Dels setze individus que apareixen sota l'epígraf d'hisendats, set apareixen en la *Relació dels propietaris que apareixen entre el 5 per cent de majors contribuents en tres localitats de la província de Barcelona* o en *La relació de propietaris que superen els 500 rals de contribució i no figuren en el llistat anterior*, publicades per Antoni Segura a partir de l'explotació del *Repartimiento individual de la riqueza territorial de 1852*. Aquests propietaris són: Francesc de Cabanes, Ramon de Càrcer, Joaquim Farguell, Carles Fortuny i Sanromà, Bartomeu Sans, Joaquim Castañer i Ignasi Puig. Entre els nobles són tres els que apareixen a les llistes de Segura: el baró de Maldà, el de Segur i el comte de Solterra, de forma que, d'un grup total de vint-i-tres individus, deu es compten entre els majors contribuents atenent a la riquesa territorial. I, si atenem tan sols a la riquesa urbana, dos –Ignasi Puig i Ramon de Càrcer– es troben entre els trenta principals contribuents de la ciutat de Barcelona, ocupant el lloc vint-i-vuitè i onzè, respectivament, tots dos solament amb finques urbanes a la ciutat. La llista ha estat publicada per Mercè Tatjer, també a partir del *Repartimiento de 1852* (Antoni SEGURA, *Burguesia i propietat de la terra a Catalunya en el segle XIX. Les comarques barcelonines*, Barcelona, Curial, 1993, apèndixs 7 i 8, pàg. 337-368; Mercè TATJER, «La propietat immobiliària urbana a Barcelona a mitjan segle XIX» dins *El Pla de Barcelona i la seva història. Actes del I congrés d'història del Pla de Barcelona celebrat a l'Institut Municipal d'Història els dies 12 i 13 de novembre de 1982*, Barcelona, Edicions de la Magrana i Ajuntament de Barcelona, 1984, pàg. 341-354).
7. Tanmateix, en aquest grup també hi trobem personatges com Erasme de Janer i de Gònima, membre d'una família de fabricants i propietaris, que va ocupar l'Alcaldia després de les eleccions de 1845 i que representa el prototipus de família que, enriquida en activitats in-

Taula 1. Composició professional del personal polític municipal, 1843-1854

Professions	Nombre d'individus	Percentatge
Hisendats i propietaris	39	21,4%
Hisendats	16	
Nobles	7	
Propietaris	16	
Fabricants	20	11,0%
Comerciants i capitalistes	38	20,9%
Comerciants	33	
Magatzemistes	4	
Naviliers	1	
Gent d'ofici	39	21,4%
Adroguers	3	
Argenters	5	
Botiguers	8	
Confiters	2	
Cordoners	1	
Curtidors	1	
Esparters	1	
Ferrers	2	
Fusters	1	
Galoners	1	
Guarnicioners	1	
Impressors	1	
Mercaders	1	
Mestres d'ofici	3	
Pagesos	1	
Quincallers	1	
Sabaters	1	
Sastres	1	
Semolers	2	
Teixidors de vels	1	
Terrissaires	1	
Professionals liberals	41	22,5%
Advocats	21	
Arquitectes	2	
Corredors	2	
Escrivents	5	
Farmacèutics	6	
Metges	2	
Notaris	1	
Professors	2	
Desconeguts	5	2,7%
Total	182	

lítica municipal d'aquest grup en conjunt resulta significativa, tant perquè representen un 21% del total i un 2,6% de la població activa,⁸ com pel pes polític que tenen en els principals càrrecs del consistori, ja que sovint ocupen els llocs més destacats, l'alcaldia (Erasmus de Janer i Ramon de Paternó) o les tinences d'alcaldia,⁹ que ocupen personalitats destacades políticament com Ramon Maria de Duran, Francesc de Cabanes o el marquès de Castelladosrius.¹⁰ Si s'atén a la composició del cos electoral, el pes del grup es va incrementar a partir de l'entrada en vigor de la llei de 8 de gener de 1845.¹¹

El segon grup considerat és el dels *comerciants*, a qui hem agregat els magatzemistes –que generalment efectuen activitats a l'engròs i que liquiden quantitats semblants als comerciants en la quota de contribució d'indústria i comerç,¹² molt per sobre dels botiguers– i un únic navilier. El seu nivell de representació, essent un grup molt minoritari en la composició professional de la ciutat,¹³ és alt –38 indi-

dustrials o comercials, va esdevenir ràpidament gran propietària territorial i rendista. Es troba tant a la llista de Segura com a la de Mercè Tatjer, ocupant la divuitena plaça. Per a una biografia: Àngels SOLA PARERA, *L'elit barcelonina a mitjan segle XIX*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1977, tesi doctoral inèdita.

8. Les xifres de població activa corresponen a la *Clasificación de los habitantes por profesiones, oficios, ocupaciones, etc., referido a cien individuos del total de población y a cien varones de todas las edades. Por cada cien almas de población*, que facilita Cerdà segons el cens oficial de 1857 (Ildefons CERDÀ, *Teoría general de la urbanización y aplicación de sus doctrinas a la reforma y ensanche de Barcelona*, Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 1968, vol. II, pàg. 255 i 267.)
9. Tenen un pes molt superior al que representen numèricament: de 54 tinences que s'ocupen en tot el període, setze són ocupades per individus d'aquest grup, que representen un 29% de les tinences per a un grup que és el 21% del total dels individus identificats professionalment.
10. Són totes elles personalitats rellevants i amb un paper destacat en l'*Asociación de propietarios de la Provincia de Barcelona*. Destaquem els qui van tenir una carrera política continuada: Ramon Maria de Duran va ser diputat provincial en diverses ocasions i el marquès de Castelladosrius va ser diputat provincial i candidat a diputat a Corts.
11. No disposem de dades exactes de la composició professional del cos electoral per a aquests anys. Tanmateix, les publicades per Jesús Mestre per a 1840 i 1865, dos moments en què l'amplitud del sufragi era major que en el període estudiat, permeten avançar que el grup podia representar prop del 40% dels electors. Mestre avalua en 32,8 els electors propietaris i rendistes el 1840, i en 37,5 el 1865. Naturalment, cal prendre amb prudència la comparació amb la classificació que nosaltres hem utilitzat, en què sempre hem donat prioritat a la caracterització professional que expressava activitat (ofici o professió) per davant de la de propietari o hisendat. Però, en qualsevol cas, les dades ressenyades són significatives per a veure el gran pes d'aquest grup en el sufragi censatari (Jesús MESTRE I CAMPÍ, *Una ciutat emmurallada en temps de la revolució industrial. Barcelona: ciutat, societat i política (1823-1868)*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1985, tesi doctoral inèdita, pàg. 207).
12. Hem utilitzat el *Censo de profesiones e industrias diversas en el año de 1852, con expresión de contribuyentes a cada una de ellas, del número de almas por cada contribuyente y de las respectivas cuotas de contribución*, publicat per Cerdà a partir del repartiment d'indústria i comerç de l'any 1852. Els magatzemistes satisfan una quota que generalment està per sobre dels mil rals per contribuent de mitjana, a prop dels comerciants, que doblen aquesta quantitat, però molt lluny dels botiguers, que queden en una tercera o quarta part segons els sectors (CERDÀ, *Teoría general...*, vol. II, pàg. 259-265).
13. Segons les dades de Cerdà en la *Clasificación de los habitantes...* de 1857, aquest grup representa el 1,27% de la població activa de la ciutat (CERDÀ, *Teoría general...*, vol. II, pàg. 267).

vidus que representen un 20% del conjunt-, si bé la seva presència no gaudeix de gaire estabilitat, amb fases, això sí, d'hiperrepresentació. Entre els seus membres, hi figura Josep Parladé –alcalde designat pel baró de Meer el febrer de 1844 i reelegit el mes d'abril, ja que va ser el que més vots va obtenir¹⁴ i un grupat de personalitats de pes polític com Joaquim Martí i Codolar o Pere Collaso i Gil, i fins i tot Manuel Girona, que va formar part del consistori designat l'agost de 1849. A diferència del grup de propietaris molt decantadament moderat, entre els comerciants trobem un bon grupat de progressistes: Joan Gost, Pere Collaso i Gil, Josep Dulcet...

El tercer grup el formen els *fabricants*. N'hem identificat 20, que representen l'11% del total, per a un grup que no arriba a un 1% de la població activa. Es tracta del grup socialment més homogeni, tant per l'activitat econòmica que desenvolupen, com pel grau d'articulació sociopolítica que arriben a desenvolupar a través de les seves associacions: Comissió de Fàbriques, Junta de Fàbriques, Institut Industrial, etc. La seva presència en els consistoris és molt estable –amb un lleuger increment al final del període– i alguns dels membres ocupen llocs molt destacats dins de l'Ajuntament, alhora que els ocupen en les organitzacions patronals i en l'activitat política. Entre els grans fabricants trobem: Tomàs Coma, l'home fort del sector llaner a la ciutat, que ocupa la tinença d'alcaldia en els primers consistoris de la Dècada;¹⁵ Valentí Esperó, l'empresari més destacat del sector metal·lúrgic, que també és tinent d'alcalde i sovint ocupa l'alcaldia interina;¹⁶ el diputat moderat Tomàs Illa i Balaguer, un dels representants més destacats del sector de la seda, que ocupa una sindicatura;¹⁷ de la seva banda, el sector del cotó també està ben representat numèricament, si bé amb figures de segon nivell polític, si descartem la presència fantasma de Joan Güell en un consistori de designació governativa en què no va arribar a prendre possessió;¹⁸ s'hi troben noms com Pau Vilaregut, soci del seu germà Joan,¹⁹ Gaietà Arañó, Jaume Ricart, Bernardí Martorell i d'altres que representen també la petita indústria de la ciutat.

El grup que hem anomenat *gent d'ofici* està compost pels botiguers i menestrals –hi hem incorporat l'únic pagès de la llista– i representa un notable 21%, amb 39

14. Les eleccions d'abril de 1844 es van celebrar en el marc del decret del govern de González Brabo, que restablí la llei municipal de 1840, la qual estipulava que l'alcalde i els tinents d'alcalde s'elegirien entre els que més vots obtinguessin i respectant l'ordre del resultat.

15. Sobre Tomàs Coma es pot consultar Francesc CABANA, *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 2001, 4 vol.; Roser SOLÀ I MONTSERRAT, *L'Institut Industrial de Catalunya i l'associacionisme industrial des de 1820 a 1854*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, pàg. 422.

16. Sobre Valentí Esperó vegeu Alberto DEL CASTILLO, *La Maquinista Terrestre i Marítima, personaje histórico (1855-1955)*. Barcelona, Seix Barral, 1965. En la seva joventut va ser un progressista convençut i justament en aquests anys comença a col·laborar amb els moderats.

17. Vegeu: MESTRE, *Una ciutat emmurallada...*, vol. 2, pàg. 445-447.

18. Algunes fonts posen Joan Güell entre els membres designats per ocupar el consistori de designació que nomena el marquès del Duero l'agost de 1849 per substituir el consistori suspès per no haver realitzat la quinta, però no figuren en l'acta de la presa de possessió (AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), manuscrits, A-119: Manuel CRESPI, *Diario de Memorias de Barcelona de 1849*; AMAB (Arxiu Municipal Administratiu de Barcelona), Llibre d'actes de l'Ajuntament, sessió de 7 d'agost de 1849).

19. Roser SOLÀ I MONTSERRAT, *Joan Vilaregut i Albalfull, industrial i progressista (Barcelona, 1800-1854)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, pàg. 27-29, 32-34, 43, 82, 183.

individus (igualen doncs els propietaris i hisendats), si bé representen un 7,5% de la població activa. Tot i que van perdre pes en implantar-se la llei de 1845, que restringia notablement el sufragi, van seguir representant un grup d'electors numèricament important.²⁰ Sobresurt la diversitat de la seva composició, on tan sols destaquen els argenters amb cinc individus, entre ells l'hisendat Antoni Xuriguera, que va ocupar en diverses ocasions la tinença d'alcaldia.²¹ En qualsevol cas, representaven el grup que es va veure més afectat per la restricció del sufragi.

El cinquè grup el formaven els *professionals liberals*. Generalment exercien la seva professió per compte propi, tot i que una bona part comença en aquests anys a incorporar-se a la incipient tecnificació burocràtica de l'administració, especialment els escriptors, els advocats i els arquitectes. L'accés al sufragi per capacitat beneficiava a aquest grup, donant-li un plus de representació.²² En els anys estudiats representen el primer grup en nombre d'individus, 41, un 22% del total.²³ Dins el conjunt destaquen significativament els advocats, 21, que progressivament van ostentar els papers rectors de la societat barcelonina,²⁴ fet que podríem interpretar com un procés de professionalització política, en aquests anys encara incipient. En tot cas, entre els que van ocupar l'Ajuntament en els primers anys del període, hi trobem personatges com Josep Bertran i Ros, magistrat i hisendat, que va ocupar l'Alcaldia en l'Ajuntament designat el novembre de 1843 i que més endavant participaria decisivament en la fundació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre;²⁵ així mateix hi figuren el seu germà Pau i alguns dels advocats més rics de la ciutat, com Pons i Fuster o Ramon Castellar,²⁶ i el també alcalde en unes circumstàncies tan delicades com la derivada del cessament de l'alcalde-corregidor Joan Pérez i Calvo, l'advocat Francesc Esteve i Tomàs.²⁷ Aquesta tendència

20. Segons les xifres facilitades per Mestre per a 1840 i 1865, els botiguers van passar del 17,6 al 12,9% del cens, i els menestrals del 14,1 al 13,1; això no obstant, van seguir representant un grup d'electors notable entorn del 20% del cens (MESTRE, *Una ciutat emmurallada...*, vol. 1, pàg. 207).

21. Antoni Xuriguera apareix en tercer lloc en la llista confeccionada per Mercè Tatjer sobre els propietaris urbans el 1852, amb deu finques a la ciutat (TATJER, «La propietat immobiliaria...», pàg. 346).

22. En les xifres que dona Mestre sobre composició del cos electoral assenyala que el 1840 representaven el 14,3% dels electors, i el 1865, el 10,7%, un important retrocés en el nombre d'electors que, a mig termini, no es veu traduït als electes (MESTRE, *Una ciutat emmurallada...*, vol. 1, pàg. 207).

23. Les dades de Cerdà no permeten identificar amb precisió el pes d'aquest grup en la composició de la població activa de la ciutat.

24. Stephen JACOBSON, «Els advocats de Barcelona, 1830-1880», dins Josep M. FRADERA (coord.), *Societat, política i cultura a Catalunya, 1830-1880*, Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat, 2002, pàg. 153-172 (*Barcelona Quaderns d'Història*, 6).

25. En la llista publicada per Segura dels majors contribuents, en més de tres municipis de la província de Barcelona Josep Bertran i Ros ocupa un lloc destacat com a propietari rural (SEGURA, *Burgèsia i propietat...*).

26. Jacobson afirma que aquests apareixen regularment en les llistes de contribuents de comerç i indústria dels anys cinquanta i seixanta entre els advocats de més èxit econòmic de la ciutat (JACOBSON, «Els advocats...», pàg. 158, núm. 13).

27. Francesc Esteve i Tomàs havia estat designat tinent d'alcalde interinament en ser suspès l'ajuntament electiu el setembre de 1849; després del cessament de García Calvo, ocupa l'Alcaldia per un període relativament llarg, ja que va resultar reelegit a les eleccions de no-

inicial en què trobem representats els advocats més rics de la ciutat, sovint hisendats, es va corregint al final del període i apareixen personatges que representen aquesta tendència dels advocats a proveir la carrera política, com per exemple Pau Pelachs²⁸ o Joan Costa.²⁹ Entre les altres professions, els farmacèutics representen un grup nombrós, 6, amb una notable presència de progressistes, però és entre els professors on trobem dues personalitats polítiques de projecció: el professor de química Joan Agell, que serà diputat el 1853, i l'economista Ramon Anglasell, tots dos vinculats al sector temperat del partit moderat i a la figura de Martí d'Eixalà.

En línies generals podem afirmar que, tot i la significativa pèrdua de pes de l'Ajuntament en l'època moderada, molt especialment després de l'aprovació de la llei d'ajuntaments de 8 de gener de 1845, les persones influents i riques de la ciutat van continuar participant de manera directa en l'activitat municipal. Malgrat tot, la presència d'individus que continuïn una carrera política remarcable més enllà de les institucions locals,³⁰ especialment entre els professionals i en algunes professions com ara advocats, escriptors, arquitectes o professors, hi és tan sols apuntada, i no es consolidarà fins a l'arribada del Bienni. Tanmateix, el personal conservador barceloní representava força adequadament les forces socials que sostenien la situació moderada i els seus interessos, una adhesió que va fluctuar al ritme de la situació política general.

Evolució de la composició professional del personal municipal per consistoris

Si observem la distribució professional del període segregada per consistoris (*taula 2*), es poden considerar dues variables que incideixen directament en la variació del pes dels diversos grups professionals a l'Ajuntament: la forma d'ac-

vembre d'aquell any i no es va nomenar un nou corregidor fins a finals de 1851, tot i que el va substituir en l'Alcaldia Constitucional Ramon de Paternó el febrer del 1851.

28. Pau Pelachs ja havia estat diputat a Corts en el trienni esparterista; després de la revolució de juliol de 1854, ocuparia provisionalment, i fins a les eleccions municipals, l'Alcaldia primera de la ciutat, i formaria part de la junta popular que es va constituir (Josep BENET i Casimir MARTÍ, *Barcelona a mitjan segle XIX: El moviment obrer durant el Bienni progressista (1854-1856)*, Barcelona, Curial, 1976, pàg. 301 i 335).
29. Joan Costa va ser un advocat molt vinculat a la patronal catalana; va ocupar, entre d'altres, la secretaria de l'Institut Industrial de Catalunya des de la seva fundació (SOLÀ I MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pàg. 280).
30. El pas de l'Ajuntament a la Diputació Provincial, especialment en l'època moderada, quan aquesta va ser buidada substancialment de contingut a favor del cap polític o del Consell Provincial, tot i ser molt freqüent, especialment entre els propietaris rurals amb interessos a la resta de la província, creiem que no es pot considerar encara l'inici d'una carrera política. Tan sols a finals dels anys cinquanta, quan la Unió Liberal inspirada per Posada Herrera hagi introduït en la escena espanyola una autèntica política electoral partidària, el control de les diputacions esdevindrà un factor clau de la implantació dels partits en el territori, molt especialment en el règim de la Restauració. Vegeu José VARELA ORTEGA (dir.), *El poder de la influencia. Geografía del caciquismo en España (1875-1923)*, Madrid, Marcial Pons i CEPC, 2001.

Taula 2. Evolució de la distribució professional per consistoris (1843-1854)

	nov. 1843	gen. 1844	abril 1844	1846	1848	agost 1849	1850	1852	1854
Hisendats i prop.	3	4	4	12	9	5	5	5	7
Fabricants	4	4	3	3	5	4	3	4	6
Comerciants	4	6	4	9	13	4	5	9	9
Gent d'ofici	10	10	8	5	5	6	11	12	9
Professionals	14	12	10	5	3	11	7	7	6

cés –designació governativa o elecció censatària– i el context polític general –atenent al marc legislatiu i a la dinàmica política.

Els consistoris de designació governativa de novembre de 1843 i gener de 1844 es caracteritzen per la preeminència dels professionals i la gent d'ofici –dues terceres parts–, una composició que es manté en el consistori elegit l'abril de 1844 en el marc de la llei provisionalment restablerta de 1840. Vint-i-cinc individus repeteixen en els tres consistoris, la qual cosa proporciona una gran estabilitat a l'elit política municipal en aquesta fase de transició, que culmina amb l'aprovació del bloc legislatiu moderat de 1845-1846, que desenvolupa i consolida el règim. Es tracta d'una composició que, amb alguna variació (lleugera pèrdua de pes de la gent d'ofici a favor dels propietaris), es repetirà en l'ajuntament de designació de 1849, nomenat en circumstàncies crítiques; s'ha suspès governativament l'ajuntament electiu i per formar-ne un d'emergència s'han cridat les personalitats de més pes a la ciutat:³¹ l'advocat Francesc Esteve i Tomàs, el capitalista Manuel Girona, els fabricants Tomàs Coma i Valentí Esperó, l'argenter i hisendat Antoni Xuriguera, el ferrer de la Barceloneta Joan Ferrer, el professor Joan Agell, el farmacèutic progressista Joan Bofill i els marquesos de Castell-dosrius i de la Torre.³²

31. Una operació que va conduir personalment el capità general marquès del Duero, per evitar tant la desestabilització interna de la ciutat com una hiperreacció del govern de Madrid en una conjuntura no gens fàcil; tot just s'acabaven d'aprovar les noves figures aranzelàries, que havien estat motiu d'un plet seriós entre la classe dirigent barcelonina i l'opinió pública de la capital, i la Junta de Fàbriques començava a articular un front patronal i polític amb la intenció d'intervenir decididament en la política espanyola. Poques setmanes més tard, Àngel Villalobos –director de l'Institut Industrial de Catalunya– seria elegit diputat a Corts per Manresa en unes eleccions parcials, i el mes de novembre, el progressista Joan Vilaregut s'imposaria a un personatge tan identificat amb la situació moderada com Joaquim Bastús, en les eleccions parcials a diputat al districte de Sant Pau, amb el decisiu suport de la patronal barcelonina (SOLÀ I MONTSERRAT, *L'Institut industrial...*, i també *Joan Vilaregut...*; MESTRE, *Una ciutat emmurallada...*).

32. Aquests dos darrers formaven part del sector del partit moderat que jugaria la carta de la coalició contra Bravo Murillo. El marquès de la Torre, el 1850, presidí el comitè electoral que va llançar la candidatura de coalició progressista-conservadora, la qual derrotaria els governamentals en tots els districtes de la ciutat, amb el suport actiu de la Junta de Fàbriques (*El Barcelonés*, 27 d'agost de 1850).

El pes de les classes mitjanes en els consistoris de designació governativa es veu radicalment disminuït en els dos primers ajuntaments elegits sota la llei municipal de 8 de gener de 1845, els que prenen possessió els mesos de gener de 1846 i de 1848. En aquest cas, el pes es decanta clarament pels hisendats i propietaris i pels comerciants –que conjuntament representen dos terços dels elegits– amb una participació decidida dels grans contribuents de la ciutat.³³ El fet que la gent rica de la ciutat col·labori amb força en la vida municipal fins a ‘copar’ el consistori cal relacionar-lo amb el mateix projecte moderat de restringir la participació política, en primer lloc mitjançant la reducció del cos electoral,³⁴ que va suposar una pèrdua de pes important en el cens per a les classes mitjanes, però també pel nou paper de l’ajuntament moderat, reduït a una assemblea deliberativa on les expectatives d’ascens social a través d’una carrera política es redueixen dràsticament. A més, l’aprovació de la reforma de la hisenda pública de 1845, que atribuïa la capacitat de fer el repartiment individual de les contribucions als ajuntaments un cop la Diputació corresponent n’havia fixat el ‘cupó’, deuria significar un fort incentiu als grans contribuents per a ser decisius en aquest procés i accedir als càrrecs municipals. La gravetat del conflicte de la quinta a tot Catalunya i les fortes mesures repressives que l’autoritat militar va prendre arran d’aquest contra les autoritats locals devien tenir un efecte d’inhibició general a l’hora d’acceptar càrrecs municipals.

No obstant això, l’episodi de 1849, amb la suspensió de l’ajuntament, i el clima general de forta contestació a la política del govern arran de la qüestió aranzelària, amb la presència a la ciutat d’una premsa conservadora clarament distanciada del govern –*El Locomotor* i *El Bien Público*–, van crear les condicions per a l’inici d’una nova etapa política, en què les candidatures governamentals ja no tornarien a obtenir cap acta de diputat a Barcelona, i que s’estendria fins a la revolució de juliol de 1854. En aquest context les eleccions municipals de novembre de 1849, que girarien entorn de la confrontació entre *liceïstes* i *cruzados*³⁵ –en realitat dues candidatures moderades– i on els progressistes reapareixen però sense èxit, no deixen de representar una confrontació entre sectors polítics assentats sobre bases socials diferents. Mentre que els *liceïstes* representen els sectors més selectes i rics de la ciutat vinculats a les administracions del trienni anterior, amb l’escandalós tracte de favor que havia rebut el nou Teatre del Liceu en tot el procés d’adjudicació del solar dels Trinitaris, la candidatura *cruza-*

33. Una bona part dels hisendats, nobles i comerciants que formen part d’aquests consistoris figuren en les llistes de majors contribuents publicades per Segura (vegeu la nota 6).

34. Per a la legislació municipal moderada es pot consultar Concepción DE CASTRO, *La Revolución Liberal y los municipios españoles (1812-1868)*, Madrid, Alianza Editorial, 1979, pàg. 167-224; Miguel ARTOLA, *Partidos y programas políticos*, Madrid, Alianza Editorial, 1991, pàg. 81-88; Adolfo POSADA, *Evolución legislativa del régimen local en España, 1812-1909*, Madrid, IEAL, 1982; i també, per al cas de Barcelona: Manuel ARRANZ, Ramon GRAU i Marina LÓPEZ, «Anàlisi històrica de l’Ajuntament de Barcelona», dins *Barcelona: anàlisi històrica del règim municipal*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1987, pàg. 1-242.

35. La candidatura *liceïsta*, defensada pel periòdic *El Locomotor*, volia ser una continuïtat de l’ajuntament de designació governativa del mes d’agost anterior; la candidatura *cruzada* va ser defensada tan sols pel periòdic *El Catalán*, que dirigia Víctor Balaguer. El diari oficial del partit moderat, *El Fomento*, no va prendre partit i tan sols es va doldre de la divisió considerant que afavoria els progressistes.

da, que es va alçar amb el triomf, torna a donar entrada a l'Ajuntament a alguns grups de les classes mitjanes urbanes. En aquest sentit, cal destacar la preeminència de la gent d'ofici –són el primer grup numèricament de l'Ajuntament, amb l'aparició significativa dels botiguers que anirà en augment en els anys posteriors–, acompanyada de l'inici d'una progressiva substitució en el grup primer dels hisendats i nobles per simples propietaris, i el descens dels grans contribuents en el conjunt, així com una recuperació dels professionals. Aquestes noves tendències es mantindran estables en les dues eleccions successives, si bé corregides per la incorporació gradual dels progressistes a la vida municipal, fins que en les darreres eleccions de la sèrie, les de 1854, es produí pràcticament un equilibri entre les cinc agrupacions professionals.

En resum, podem afirmar que a les tres fases polítiques del període –implantació del règim moderat (encara sota legislacions anteriors), caracteritzada per una amplíssima discrecionalitat en l'exercici del poder en mans del capità general entre 1843-1844; plenitud del règim a la ciutat de Barcelona 1845-1849; i llarga crisi d'aquest entre 1849 i la revolució de juliol de 1854– la composició professional dels grups de poder a l'Ajuntament va canviar i va tenir en cada fase característiques específiques, amb un predomini dels homes rics de la ciutat en la fase intermèdia i una major representativitat social en les altres dues. Al mateix temps, els ritmes i els èmfasis opositors, molt evidents en els resultats de l'elecció de diputats a Corts des de 1849 en endavant, no van trobar una traducció a escala municipal fins que el poder moderat no es va trobar en una fase de descomposició relativament avançada, quan el partit ja s'havia dividit arran de l'intent involucionista de Bravo Murillo i el descrèdit dels seus successors començava a ser generalitzat.

Orientació política del personal municipal

L'orientació política dels individus considerada per al període aporta poca informació, ja que essent una característica definitiva del règim moderat l'exclusivisme i tenint aquest una traducció molt precisa en la llei municipal de gener de 1845, els elements progressistes van quedar marginats de la vida municipal o hi van aparèixer molt tardanament i amb poc pes numèric.³⁶ Tan sols hem identificat divuit individus de cent vuitanta-dos amb una orientació progressista, i encara tretze d'aquests van ser elegits el 1853, any en què, per primera vegada, un membre d'aquest partit, Pau Pelachs, ocupa una tinència d'alcaldia. En aquestes eleccions el partit progressista es va presentar en una coalició amb els elements dissidents del règim, amb el nom de candidatura progressista-conservadora, i es va imposar a la ciutat.

Exclòs aquest reduït grup de progressistes, cal considerar que tots els altres individus o bé eren d'orientació moderada –n'hem identificat mes de cent–, o bé

36. Fins a les eleccions de novembre de 1849, no trobem candidatures progressistes presentades obertament per la premsa d'aquest partit, i sovint s'hi barregen elements moderats per fer-les aparèixer com a respectables. En el consistori de 1846 apareix un progressista, en el de 1848, dos, i, en el de designació de 1849, hi trobem el farmacèutic Joan Bofill.

Taula 3. Comparació de la composició professional dels progressistes a l'Ajuntament en els períodes 1839-1843 i 1843-1854

	1839-1843		1843-1854	
Hisendats i propietaris	14	13,3%	2	11,1%
Fabricants	12	11,4%	3	16,7%
Comerciants	20	19,0%	7	38,9%
Gent d'ofici	27	25,7%	0	0,0%
Professionals	32	30,5%	6	33,3%

La taula s'ha confeccionat a partir de dades pròpies per al període 1843-1854, i prenent per al període 1839-1843 les facilitades a Genís BARNOSELL, *Els orígens del sindicalisme català*, Vic, Eumo, 1999, pàg. 263, quadre 15.

mereixien la confiança de les autoritats moderades en el cas de consistoris de designació, o bé s'avenien a col·laborar amb el règim moderat, sense que això en prejudicés el grau d'identificació, de forma que, en molts dels casos, resultaria abusiu atribuir-los una orientació política determinada. L'anàlisi de la composició socioprofessional del conjunt defineix clarament quines eren les bases socials del personal local moderat, amb adscripció partidària oberta o no. En la mesura que el règim moderat volia ser, més que el govern d'un partit, el d'uns grups socials que, segrestant les institucions, produïssin una efectiva oligarquitització de la política, resulta molt rellevant quins grups van ocupar el poder i el van exercir en benefici propi, més enllà d'una competència partidària que no es va produir fins molt endavant.

Si formalment l'estructura jurídica en aquests anys fou la d'un règim constitucional, l'eliminació a la pràctica de la competència política partidària i les nul·les expectatives d'alternança en el poder van anorrear l'esperit liberal que pretenia inspirar el sistema. Tan sols quan els mateixos grups cridats a formar part d'aquest bloc oligàrquic –i molt significativament els fabricants– van veure amenaçats els seus interessos i projectes, es van produir moviments d'oposició significatius que afavorien el reingrés dels progressistes en la política local.

Tanmateix, després de l'acció repressiva dels primers governs moderats i de les noves condicions de restricció del sufragi, el personal polític progressista presenta unes característiques ben diferents de les de les etapes anteriors (taula 3). No sols eren pocs, sinó que la seva extracció social va canviar completament respecte del període esparterista i l'immediatament anterior. Si bé algunes característiques es mantenen constants, com la baixa presència de propietaris i l'alt component de professionals, ha desaparegut significativament la gent d'ofici, que és substituïda per fabricants i comerciants (el principal grup en nombre).

Resulta significativa la desaparició de la gent d'ofici d'entre el personal municipal progressista, que, com hem vist, va estar ben representada en les files moderades. Avancem com a hipòtesi explicativa d'aquest fenomen la combinació de dos fets que s'interrelacionen. D'una banda, la repressió que s'havia abatut en els sectors més avançats del partit, que pressumiblement provenien d'aquest grup social. I de l'altra, la restricció dels elegibles que va imposar la legislació

moderada, la qual, per raons anàlogues, va afectar significativament les bases de classe mitjana dels progressistes. Arribat el Bienni, el restabliment de la legislació electoral i municipal anterior permetria la recuperació del pes polític d'aquests sectors en l'ajuntament progressista, i fins i tot ampliar-ne la base social donant entrada als primers regidors d'extracció obrera.³⁷ També resulta significatiu que, entre els progressistes d'extracció econòmica més acomodada, sigui més comu la presència dels grups productius (fabricants i comerciants) que la dels rendistes (propietaris, hisendats i nobles).

En aquest sentit, el retrat del partit progressista que se'ns presenta, pel que fa a l'extracció social del seu personal polític, anticipa notòriament el que seran les bases del "resellamiento" barceloní, particularment a partir de 1858 i al llarg dels ajuntaments del govern O'Donnell.³⁸ Això afavoreix la idea que el sector més temperat d'aquest partit, en el context de les restriccions polítiques moderades, expurgat per la repressió dels elements més avançats i afavorit per la restricció del sufragi, va assajar –almenys a Catalunya, i amb una bona intel·ligència amb la patronal catalana– d'esdevenir, en aquests darrers anys de la Dècada, la plataforma política dels interessos dels grups vinculats a l'economia industrial, amb la intenció d'impulsar determinades reformes que permetessin un més ràpid desenvolupament capitalista a Espanya.

Conclusions

Les reformes polítiques que els moderats van dur a terme en l'edifici liberal espanyol de la Dècada tenien entre els seus objectius el control i la supeditació dels poders locals a la lògica i els interessos d'un poder central controlat i exercit exclusivament pels homes d'aquell partit. Particularment, en el cas de l'Ajuntament de Barcelona, que havia actuat de punta de llança del moviment revolucionari al llarg del període 1835-1843, el control esdevenia una condició necessària del projecte, en el qual els nous governants trobarien la coincidència d'interessos dels grups benestants de la ciutat, que hi van col·laborar decididament en els primers anys, amb un ampli suport de diversos grups socials esporuguits per la revolució.³⁹

L'exercici d'exclusivisme polític que va ser general a Espanya, almenys fins a l'aprovació del bloc legislatiu contrareformador dels anys 1845-1846, a Barcelona va tenir la singularitat de restar en mans de l'autoritat militar personificada pel capità general, actuant com un autèntic governador general, sovint amb àmplies quotes d'autoritat al marge del govern de Madrid. Quan a nivell espanyol

37. BENET i MARTÍ, *Barcelona a mitjan...*

38. Amb el nom de *resellados* es van conèixer els membres del partit progressista que, a partir de 1858, es van integrar en la Unió Liberal del general O'Donnell, per contraposició amb els *puros*, que es van mantenir en la disciplina del partit i en l'oposició.

39. Significativament, d'entre els regidors nomenats pel capità general Lorenzo Sanz el dia 21 de novembre per formar el nou ajuntament, tan sols dos, Illa i Balaguer i Joan Ferrer, havien restat a la ciutat en els mesos que aquesta estava sota el control de la Junta Superior. El consistori no va prendre possessió fins que la resta dels elements exiliats no va tornar a la ciutat (AMAB, llibre d'actes, sessió de 21 de novembre de 1843).

els governs “puritans” de Pacheco i García Goyena van aflluïxar la radicalitat de l'exclusivisme –això sí, en un marc de participació ja fortament restringit–, la guerra civil i la revolució europea de 1848 van reforçar el paper de l'autoritat militar a Catalunya i la col·laboració de les bases conservadores barcelonines amb aquesta.

No és estrany, doncs, que enfrontat el capità general amb una ciutat potencialment molt conflictiva, amb realitats socials que el govern ignorava, els consistoris designats pel capità general cerquessin un difícil compromís entre els grups socials tradicionals –la noblesa, els hisendats i els professionals que representaven corporacions elitistes, com per exemple un cert tipus d'advocats i professors– i les noves forces socials ascendents de la societat industrial –fabricants i homes de negocis com ara els comerciants i els capitalistes–, sense descuidar, però, les velles classes mitjanes, que suposaven el suport social més segur del nou règim a la ciutat. Tampoc no és estrany que aquesta fos la fórmula a què recorregué el marquès del Duero en trobar-se davant d'una seriosa crisi com la negativa de l'ajuntament electiu a sortejar la quinta.

Tanmateix, quan el sistema electoral censatari i restrictiu, nascut amb la llei de 8 de gener de 1845, va començar a operar en un context sense el contrapès de l'oposició, aquest joc d'equilibris es va trencar a favor del predomini d'uns grups que, a la ciutat industrial de Barcelona, resultaven en política creixentment marginals, encara que representessin la gent més rica de la ciutat. A partir de 1849, quan els sectors més representatius de les classes emergents de la ciutat, significativament els fabricants i una bona part dels comerciants i professionals liberals, van xocar amb els límits i la manca d'atenció dels governs moderats vers els seus interessos i projectes, es van decantar per una participació activa en la política espanyola. Inicialment amb una intenció defensiva, van impulsar candidatures a les eleccions a Corts. Per fer-ho, van comptar amb el que quedava del partit progressista, expurgat dels sectors més radicals (l'any 1849 es va constituir el partit demòcrata), que va acceptar aquesta aliança per dotar-se d'una base social que l'ajudés a recompondre's.

L'èxit d'aquest projecte i els intents involucionistes de Bravo Murillo van consolidar aquesta coalició opositora. L'Ajuntament era, en aquest context, una peça relativament secundària. La figura de l'alcalde-corregidor, que en general va predominar entre 1846 i 1852, n'acaparava pràcticament les competències en detriment de la corporació. Tanmateix, i en la mesura que l'administració municipal va començar un procés de professionalització, molt en consonància amb la nova realitat de la ciutat industrial naixent, el personal polític d'origen moderat o progressista va passar a reclutar-se principalment entre grups de la classe alta amb interessos vinculats al projecte industrial –propietaris urbans, fabricants, comerciants i homes de negocis–, amb la pràctica desaparició dels hisendats i nobles, mentre que entre les classes mitjanes, que van recuperar pes en el consistori, va augmentar de manera lenta però progressiva el pes dels professionals, singularment els vinculats a tasques burocràtiques –arquitectes, advocats i escriptors–, i entre la gent d'ofici el dels botiguers per davant dels representants del oficis menestrals. Aquesta tendència resulta encara més marcada en les files progressistes, d'on els darrers desapareixen completament.

El retrat de conjunt dels 182 individus que van compondre el personal polític municipal s'identifica notablement amb els grups socials inclosos en el sistema

censatari. Ara bé, en la mesura que aquesta observació s'inscriu en la dinàmica política del període, es pot observar com aquesta base va evolucionant d'acord amb els canvis socials d'una ciutat exposada al fort impacte de les transformacions associades a la revolució industrial, però també a la conjuntura política concreta i als equilibris de poder, que a Barcelona sovint van depassar els interessos purament locals.